

PROCESUIRANJE I DOKAZIVANJE KRIVIČNIH DELA MOTIVISANIH MRŽNJOM

Samra Dečković

Univerzitet u Novom Pazaru

Novi Pazar, Republika Srbija

s.kucevic@uninp.edu.rs, <https://orcid.org/0000-0001-8450-5206>

Elza Muslić

Univerzitet u Novom Pazaru

Novi Pazar, Republika Srbija

muslicelza2002@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0000-1852-2382>

Apstrakt

Zločini motivisani mržnjom predstavljaju specifičan i društveno opasan oblik kriminaliteta, koji osim neposredne žrtve pogađa i širu zajednicu kojoj ona pripada. Predmet rada je analiza pojma, karakteristika i pravnog okvira zločina mržnje, sa posebnim osvrtom na krivično zakonodavstvo Republike Srbije. Posebna pažnja posvećena je ulozi policije i tužilaštva u procesu otkrivanja i procesuiranja ovih krivičnih dela, kao i specifičnostima dokazivanja, naročito u pogledu utvđivanja motiva mržnje kao subjektivnog elementa. Analiziraju se i ključne teškoće u dokazivanju, uključujući nedostatak direktnih dokaza, neprijavljivanje dela, nepoverenje žrtava u institucije i problem sekundarne viktimizacije. Cilj rada je da se ukaže na složenost ovog fenomena i značaj adekvatnog institucionalnog odgovora u cilju efikasnog suzbijanja zločina motivisanih mržnjom i zaštite osnovnih društvenih vrednosti.

Ključne reči: krivična dela, mržnja kao motiv, procesuiranje, dokazivanje zločina motivisanih mržnjom

PROCESSING AND PROVING HATE CRIMES

Abstract

Hate-motivated crimes represent a specific and socially dangerous form of crime that, apart from the immediate victim, also affects the wider community to which she belongs. The subject of the paper is an analysis of the concept, characteristics and legal framework of hate crimes, with special reference to the criminal legislation of the Republic of Serbia. Special attention is paid to the role of the police and the prosecution in the process of discovering and prosecuting these crimes, as well as the specifics of proof, especially in terms of identifying the motive of hatred as a subjective element. Key difficulties in proof are also analyzed, including lack of direct evidence, non-reporting of crimes, victims' mistrust of institutions and the problem of secondary victimization. The aim of the paper is to point out the complexity of this phenomenon and the importance of an adequate institutional response in order to effectively suppress crimes motivated by hatred and protect basic social values.

Keywords: criminal acts, hatred as a motive, prosecution, proving crimes motivated by hatred

UVOD

Zločini motivisani mržnjom predstavljaju jedan od najozbiljnijih oblika savremenog kriminaliteta jer ne pogađaju samo neposrednu žrtvu, već i i čitave društvene grupe sa kojima se žrtva identifikuje. Takva krivična dela nastaju kao posledica predrasuda, stereotipa i netrepeljivosti prema osobama zbog njihove rase, etničke i nacionalne pripadnosti, veroispovesti, seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili drugih ličnih svojstva. Zbog svoje specifične prirode, zločini iz mržnje zapravo imaju šire društvene posledice, zbog toga što podstiču na strah, produbljuju društvene podele i ugrožavaju osnovne vrednosti jednakosti, tolerancije i pre svega poštovanja ljudskih prava.

Brojni zakonodavci, teoretičari i istraživači, baveći se ovom složenom i nedovoljno proučenom pojavom, nastojali su da ponude sopstvena tumačenja i određenja. Precizno definisanje zločina mržnje ima veliki značaj, jer pomaže u otklanjanju nedoumice koje se mogu javiti u praksi, ali i opravdava izdvajanje ove vrste kriminaliteta kao posebno važne. Kriminološkinja Barbara Peri, u svojoj knjizi *Hate Crimes* u kojoj ispituje kako društveni, kulturni i politički fakotri doprinose nastanku i održavanju zločina iz mržnje, daje jednu od najpoznatijih definicija. Prema njenom shvatanju, zločin mržnje predstavlja mehanizam društvene moći kojim se održava nepovoljna hijerahija, uz upotrebu sile ili pretnje silom, bilo u verbalnom ili fizičkom obliku, i najčešće je usmeren prema grupama koje su u društvu već stigmatizovane i marginalizovane (Pery, 2001:3). Ona takođe, definiše zločine zločine iz mržnje kao oblik „poruka-nasilja“ (message crimes) koji je usmeren prema zajednicama koje se smatraju „drugima“.

Bowling naglašava da ove pojave ne treba posmatrati kao pojedinačne incidente, već kao deo šireg društvenog procesa koji se odvija unutar određenih društvenih odnosa. Prema njegovom mišljenju, razumevanje zločina mržnje zahteva uvid u istorijske i društvene okolnosti odnosa između suprotstavljenih grupa, uključujući pojave fizičkog nasilja, pretnje, zastrašivanja i dugotrajne viktimizacije. Slično tome, Sheffield ističe da zločini mržnje ne treba da se tumače kao izolovani slučajevi, već kao rezultat političke i društvene kulture u kojoj se prava, privilegije i društveni status često određuju na osnovu bioloških ili društvenih karakteristika pojedinaca ili grupa (Grujić, 2019:334).

Za razliku od pojedinih pravnih sistema u uporednom pravu, krivično zakonodavstvo Republike Srbije ne poznaje posebnu kategoriju krivičnih dela koja su izdvojena kao dela motivisana mržnjom. Ipak, pojam mržnje je prepoznat u Krivičnom zakoniku Republike Srbije kroz odredbu člana 54a, koja se odnosi na posebne okolnosti prilikom odmeravanja kazne za krivična dela izvršena iz mržnje. (Krivični zakonik Republike Srbije, 2005, čl. 54a, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i 91/2019.) Ova odredba se primenjuje kada je krivično delo učinjeno iz motiva mržnje prema određenom licu ili grupi, pri čemu je žrtva

izabrana zbog određenih ličnih svojstava, kao što su rasna, nacionalna ili etnička pripadnost, veroispovest, pol, seksualna orijentacija, rodni identitet ili neka druga slična karakteristika. Sud je u takvim situacijama dužan da prilikom izricanja kazne ove okolnosti uzme u obzir kao otežavajuće. Shodno tome, u pozitivnom krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije mržnja se može posmatrati na dva načina: s jedne strane kao otežavajuća okolnost prilikom određivanja sankcije za učinioca krivičnog dela, a s druge strane kao element bića pojedinih krivičnih dela propisanih u glavama 28, 31 i 34 Krivičnog zakonika Republike Srbije.

PROCESUIRANJE ZLOČINA MOTIVISANIH MRŽNJOM

Procesuiranje zločina motivisanih mržnjom podrazumeva da nadležni organi postupaju ciljano i sistematski kako bi dokazali izvršenje dela i motiv mržnje koji ga je izazvao. Uloga svake institucije je jasno definisana, policija prikuplja sve relevantne dokaze i informacije o počinocu i okolnostima dela, dok tužilaštvo kvalifikuje krivično delo, ispituje motivaciju i pokreće postupak pred sudom. Sud potom donosi presudu, uzimajući u obzir težinu dela i motiv mržnje, kako bi se zaštitile žrtve i poslala jasna poruka društvu da mržnja nije prihvatljiva.

Uloga policije u procesuiranju zločina motivisanih mržnjom

Policija je prvi i ključni akter u procesu procesuiranja zločina motivisanih mržnjom, a njena osnovna uloga obuhvata prijem i dokumentovanje incidenata, identifikaciju počinilaca i procenu da li je motiv mržnje prisutan. Prepoznavanje motiva često predstavlja težak zadatak, jer veliki broj ovih krivičnih dela ostaje nepoznat, budući da žrtve često ne prijavljuju incidente nadležnim organima (Lantz, Gladfelter & Ruback, 2019). Specijalizovane jedinice mogu poboljšati identifikaciju i istragu, ali policijski odgovor ponekad ostaje pristrasan, naročito kada je reč o svakodnevnim oblicima diskriminacije i pretnjama manjinskih grupa (Boyd et al., 1996), a selektivno sprovođenje zakona i politički faktori često određuju koji incidenti dobijaju veću pažnju (King, 2007; Chakraborti, 2014). Upravo zbog ovih izazova, neophodna je detaljna i pažljiva procedura u radu sa žrtvama, koja uključuje edukaciju policijskih službenika i posebne metode u prikupljanju podataka, kako bi se olakšalo otkrivanje krivičnih dela počinjenih iz mržnje i sprečila sekundarna viktimizacija.

U toku sprovođenja istrage, policija i tužilaštvo moraju usko sarađivati kako bi se postigli očekivani rezultati. Poseban pristup je potreban u radu sa žrtvama, koje su često jedini svedoci, a prvi kontakt sa njima mora biti pažljiv i empatičan. Policijski službenici treba da vode računa o psihičkom stanju žrtve, pruže joj podršku i upute je na odgovarajuće institucije, objašnjavajući zašto se postavljaju određena pitanja i šta može biti očekivani sled događaja, kako ne bi došlo do sekundarne viktimizacije. Nakon toga istraga uključuje prikupljanje podataka o učiniocu, žrtvi i mestu incidenta, uz pažnju na prethodne slične događaje, čime se zajednici šalje jasna

poruka da je rešavanje zločina iz mržnje visoko na listi prioriteta (Maljević, Vujović, 2013: 47-49).

Već u najranijoj fazi, kada postoje indicije da je određeni događaj potencijalno motivisan mržnjom, potrebno je uspostaviti tesnu i kontinuiranu saradnju između policije i tužilaštva. U tom odnosu tužilac ima usmeravajuću ulogu, jer daje instrukcije policiji i prati pravac prikupljanja dokaza. Kada se utvrdi osnov sumnje, pokreće se istraga sa ciljem njenog daljeg jačanja, kako bi se obezbedili uslovi za eventualno podizanje optužnice. Bez obzira na način pravnog regulisanja, bilo da je motiv mržnje sastavni element krivičnog dela ili samo otežavajuća okolnost, tužilac je dužan da reaguje i preduzme krivično gonjenje (Nicević, Dečković, 2020:112). Jedinstveni obrasci izveštavanja i sistematično dokumentovanje imaju značajnu praktičnu vrednost, jer olakšavaju prepoznavanje ovih krivičnih dela, unapređuju odlučivanje tužilaštva i doprinose efikasnijem vođenju postupka. Pored toga, takav pristup omogućava bolje sagledavanje šire slike, odnosno, uzroka, učestalosti i posledica zločina motivisanih mržnjom, kao i jačanje poverenja žrtava i zajednice u institucije (OSCE/ODIHR, 2010:25; Scottish Government, 2023).

Da bi tužilaštvo moglo adekvatno proceniti da li je određeno krivično delo motivisano predrasudama, policijski izveštaji moraju sadržati jasne i precizne informacije koje ukazuju na moguće motive mržnje. To podrazumeva korišćenje nedvosmislene terminologije, isticanje indikatora koji upućuju na postojanje diskriminatorne ili neprijateljske namere, kao i preliminarnu pravnu kvalifikaciju dela. Standardizovani obrasci izveštavanja u tom smislu mogu značajno pomoći policijskim službenicima u prepoznavanju relevantnih okolnosti i sistematičnom evidentiranju podataka, čime se olakšava dalji rad tužilaštva i povećava verovatnoća uspešnog procesuiranja počilaca. U takvim izveštajima posebno je važno prikupiti informacije o eventualnim dokazima koji ukazuju na postojanje neprijateljske ili diskriminatorne namere, uključujući izjave žrtve, članove njene porodice, svedoka ili drugih osoba iz okruženja. Takođe je potrebno zabeležiti podatke o ranijim incidentima u kojima je žrtva bila meta sličnih napada, kao i informacije o eventualnom prethodnom nasilnom ili diskriminatornom ponašanju osumnjičenog (Maljević, Vujović, 2013:50). Dodatno, značajno je proceniti širi uticaj krivičnog dela na lokalnu zajednicu, ili verovatnoću ponavljanja sličnih dela, kao i bezbednosnu situaciju žrtve i njene porodice (Blažević, Vasić, 2016:20). U određenim slučajevima korisne mogu biti i informacije prikupljene od drugih institucija poput socijalnih službi ili organizacija koje pružaju pomoć žrtvi.

Prikupljanje informacija zahteva poseban oprez, naročito kada je reč o proceni pouzdanosti svedoka, budući da njihovi iskazi mogu biti pod uticajem ličnih ili grupnih interesa. Istovremeno, način komunikacije sa žrtvom i pristup osumnjičenom igraju ključnu ulogu u dobijanju relevantnih podataka, zbog čega je neophodno primeniti odgovarajuće taktičke pristupe (Maljević, Vujović, 2013:50).

Ipak, iako policijski izveštaji predstavljaju osnov za dalji rad tužilaštva, tužilac nije vezan pravnom kvalifikacijom koja je u njima navedena. Na osnovu sopstvene

stručne procene i prikupljenih činjenica, tužilac može promeniti pravnu kvalifikaciju dela, tražiti da se preduzmu dodatne dokazne radnje ili ponove pojedine radnje koje je prethodno sprovedla policija. Sistematično prikupljanje i analiza podataka o krivičnim delima motivisanim mržnjom stoga predstavljaju važan instrument za organe gonjenja, jer omogućava identifikovanje područja u kojima su ovi incidentni učestaliji, prepoznavanje zajednica kojima je potrebna dodatna zaštita, ali i planiranje preventivnih mera usmerenih na sprečavanje budućih krivičnih dela (OSCE/ODIHR, 2010:25).

Uloga tužilaštva u procesuiranju zločina motivisanih mržnjom

Savremeni međunarodni pravni standardi nameću državama obavezu da krivična dela motivisana mržnjom istražuju temeljno, blaovremeno i efikasno, gde se posebno naglašava obaveza da države svojim zakonodavstvom predvide krivičnu odgovornost za namerno javno podsticanje na nasilje, mržnju i diskriminaciju, kao i za javno vređanje i upućivanje pretnji kada su zasnovani na rasi, veri, jeziku, nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti (Kovačević, 2024:262). Efikasna primena ovih standarda u praksi u velikoj meri zavisi od postupanja tužilaštva, koje ima ključnu ulogu u prepoznavanju i dokazivanju motiva mržnje. Ukoliko izostane adekvatno postupanje tužioca, izostaje i odgovarajuća krivičnopravna reakcija na ovakve incidente.

Već prilikom prvog obaveštenja o događaju koji bi mogao imati elemente krivičnog dela mržnje, tužilac je dužan da proceni postoje li indicije koje ukazuju na takvu prirodu dela. U skladu sa procenom, on daje smernice policijskim službenicima za dalje preduzimanje radnji, pri čemu se posebna pažnja posvećuje odgovorima na određena indikativna pitanja. Ako prikupljene činjenice ukazu na postojanje osnova sumnje da je delo izvršeno iz mržnje, tužilac pokreće istragu. Tokom njenog vođenja akcenat se stavlja na utvrđivanje motiva, što predstavlja jednu od ključnih osobenosti ovih krivičnih dela. Tužilac se pri tome oslanja na relevantne indikatore, ali i vodi računa o njihovim ograničenjima. Samo pažljivo i pravilno usmerena istraga omogućava prelazak sa početnog stepena sumnje na osnovanu sumnju, potom i na opravdanu sumnju koja je neophodan uslov za podizanje optužnice.

S obzirom na to da tužilac neposredno odlučuje o sadržini naredbe za sprovođenje istrage i optužnice, on ujedno utiče i na pravnu kvalifikaciju krivičnog dela (Maljević, Vujović, 2013:51). Zbog toga je važno da u optužnici budu jasno opisane sve okolnosti koje ukazuju na postojanje predrasuda kao motiva izvršenja. Uloga tužioca je značajna i tokom glavnog pretresa, naročito prilikom izvođenja dokaza i iznošenja završne reči, što može uticati na izbor i visinu kazne. Značaj tužioca ogleda se i u pružanju podrške žrtvi i ublažavanju posledica koje ovakva krivična dela ostavljaju. To se postiže ranim uspostavljanjem i održavanjem kontakta sa oštećenim, čime se žrtvi pokazuje da institucije ozbiljno postupaju, ali se istovremeno podstiče njena saradnja u postupku. Kada proceni da postoje opravdani

razlozi tužilac može predložiti određivanje pritvora, uz obavezu da sud upozna sa težinom dela, potrebom zaštite žrtve i svedoka, kao i sa rizikom da osumnjičeni utiče na tok istrage (Maljević, Vujović, 2013:52).

Uloga suda

Sud je centralni subjekt krivičnog postupka i nosilac funkcije suđenja, s tim da njegova uloga nije ograničena samo na kažnjavanje. On sarađuje sa drugim organima krivičnog pravosuđa i doprinosi sprečavanju društveno opasnih pojava, kako kroz primenu zakona, tako i kroz predlaganje mera za unapređenje zakonitosti. U borbi protiv kriminaliteta sud koristi različite mere, pri čemu krivičnopravne imaju poseban značaj zbog svog preventivnog efekta. U kontekstu zločina iz mržnje, sud ima ključnu ulogu u primeni zakonskih odredbi koje predviđaju da se motiv mržnje uzima kao otežavajuća okolnost. To znači da će učinilac biti strožije kažnjen ukoliko je delo izvršeno zbog ličnih svojstava žrtve, čime se utiče na prevenciju i jačanje društvene tolerancije (Filipović, 2019:39). Obaveza suda da utvrđuje postojanje motiva mržnje zavisi od sadržine optužnog akta. Ako su u optužnici navedene činjenice koje ukazuju na ovaj motiv, sud je dužan da ih razmatra i po potrebi dopuni dokazni postupak, čak i sopstvenom inicijativom, radi potpunog razjašnjenja slučaja. Nasuprot tome, ukoliko motiv mržnje nije obuhvaćen optužnicom, njegovo naknadno utvrđivanje može dovesti u pitanje granice optužbe i pravo okrivljenog na odbranu, jer mu ta okolnost nije bila stavljena na teret (Dečković, 2021:178). Iz tog razloga, da bi sud mogao pravilno da ceni motiv mržnje kao otežavajuću okolnost, neophodno je da on bude jasno sadržan u optužnom aktu i potkrepljen dokazima u postupku.

DOKAZIVANJE KRIVIČNIH DELA MOTIVISANIH MRŽNJOM

Sa kriminalističkog aspekta, dokaz predstavlja utvrđenu relevantnu vezu između procesa koji su uticali na izvršenje krivičnog dela, tragova, predmeta i lica. On obuhvata sve promene nastale tokom pripreme, izvršenja i prikriivanja dela, ali samo ako su u vezi sa konkretnim krivičnim delom. Tako, na primer, otisak prsta nije dokaz sam po sebi, već postaje dokaz tek kada se poveže sa izvršenjem određenog dela. Dokazi nastaju kao posledica izvršenja krivičnog dela kroz odnos učionica, sredstva, objekta i mesta izvršenja, pa ih organi postupka ne stvaraju, već samo utvrđuju i konstantuju u skladu sa zakonom. U procesnom smislu, dokaz su činjenice na osnovu kojih se utvrđuju pravno relevantne okolnosti, dok u kriminalističkom smislu dokaz predstavlja svaku promenu koja nosi informacije o delu i učiniocu, evidentiranu na zakonom propisan način.

Proces dokazivanja obuhvata otkrivanje dokaza, prikupljanje i fiksiranje dokaznih informacija, izvođenje dokaza, njihovo beleženje i ocenu od strane suda. Dokazivanje zločina iz mržnje zavisi od zakonskog rešenja, odnosno od toga da li je

potrebno dokazati postojanje mržnje kod učinioca i da li je žrtva izabrana zbog pripadnosti određenoj grupi (Dečković, 2021:188:189).

Dokazivanje krivičnih dela motivisanih mržnjom odlikuje se određenim specifičnostima koje proizilaze iz njihove prirode, posebno u pogledu utvrđivanja motiva i odnosa prema žrtvi. Te specifičnosti dolaze do izražaja kroz različite radnje dokazivanja kao što su razgovor sa žrtvom, saslušanje svedoka, ispitivanje osumnjičenog i prikupljanje materijalnih dokaza.

Razgovor sa žrtvom krivičnog dela iz mržnje ima ključnu ulogu u celom postupku, jer od načina na koji se vodi može zavisiti dalji tok istrage. Zato je važno pristupiti žrtvi pažljivo, uz izražavanje empatije i poštovanja, te joj omogućiti da se oseća sigurno i slobodno iznese sve što joj je poznato o konkretnom slučaju. Potrebno je izbeći umanjivanje značaja događaja, koristiti jasan jezik i informisati žrtvu o njenim pravima, toku postupka i mogućim emocionalnim reakcijama. Takođe, treba voditi računa o njenoj privatnosti i eventualnoj potrebi za dodatnom zaštitom. U fazi saslušanja, žrtvi treba omogućiti da nesmetano ispriča događaj vlastitim rečima, bez sugestivnih pitanja ili nametanja zaključaka o motivu dela. Važno je ne praviti pretpostavke o ličnim karakteristikama žrtve, niti je na bilo koji način okrivljivati. Profesionalan i nepristrasan pristup doprinosi prikupljanju kvalitetnijih informacija i jačanju poverenja u institucije (Maljević, Vujović, 2013:54).

Svedoci mogu imati značajnu ulogu, ali njihovi iskazi mogu biti pod uticajem straha, stresa, predrasuda ili ličnih interesa, pa ih treba pažljivo proceniti. (Kostić, 2000:210). Posebnu pažnju treba obratiti na moguće netačne ili pristrasne izjave. Prilikom ispitivanja osumnjičenog, važno je analizirati njegovo ponašanje, govor i stavove kako bi se utvrdilo postojanje predrasuda kao motiva. Osumnjičenom treba omogućiti da iznese svoju verziju događaja, bez prekidanja i otvorenog osuđivanja, uz postavljanje pitanja koja mogu otkriti njegove stavove prema žrtvi ili grupi kojoj pripada. Saslušanje okrivljenog je dokazna radnja kojom se pribavlja njegov iskaz o krivičnom delu koje mu se stavlja na teret. Njegov iskaz ima dvostruku ulogu, odnosno predstavlja dokaz, ali i sredstvo odbrane od neosnovanog optuženja, jer omogućava okrivljenom da iznese svoju verziju događaja i razjasni sve relevantne okolnosti. Okrivljeni je važan izvor dokaza jer, kao učesnik događaja, najbolje poznaje činjenice, bilo da je izvršilac ili da dokazuje svoju nevinost. Tokom postupka on može iznositi dokaze u svoju korist, osporavati navode optužbe i isticati alibi.

Kada okrivljeni, svedok ili oštećeni daju međusobno protivrečne ili nepodudarne iskaze o važnim činjenicama, može se sprovesti suočenje. To je procesna radnja u kojoj se dve ranije saslušane osobe istovremeno ispituju o spornim okolnostima radi razjašnjenja razlika u njihovim iskazima. Tokom suočenja, lica se postavljaju jedan naspram drugog i pozivaju da ponove i obrazlože svoje iskaze o spornim pitanjima, što se unosi u zapisnik. Suočiti se mogu okrivljeni međusobno, okrivljeni i svedok (ili oštećeni), kao i svedoci između sebe. Suočenje može biti delimično ili potpuno, u zavisnosti od obima spornih činjenica, ali se uvek sprovodi između dva lica.

Njegovi osnovni ciljevi su otklanjanje protivrečnosti, provera istinitosti iskaza, podsticanje okrivljenog na istinito svedočenje, procena verodostojnosti učesnika i eventualno pribavljanje novih dokaza (Dečković, 2021:195:196).

Pored iskaza osumnjičenog i drugih učesnika u postupku, značajnu ulogu imaju i materijalni dokazi u predmetima krivičnih dela počinjenih iz mržnje. Neophodno je da policijski službenici prepoznaju i evidentiraju svaku reč, izraz ili izjavu koja može ukazivati na postojanje predrasuda (Community Research Associates, 2000:56). Posebnu pažnju treba posvetiti grafitima i sličnim tragovima na mestu događaja, koje je potrebno fotografisati i detaljno zabeležiti pre njihovog uklanjanja. Pri tome je važno prikupiti informacije o načinu izrade, korištenim sredstvima i drugim karakteristikama koje mogu biti relevantne za postupak. Takođe, materijalna šteta nastala izvršenjem dela mora biti adekvatno dokumentovana, uz precizno evidentiranje njenog obima i načina nastanka. Telesne povrede žrtve takođe zahtevaju pažljivo evidentiranje, pri čemu fotografska dokumentacija ima poseban značaj kao dokaz u sudskom postupku, uz obavezno uvažavanje osećaja i dostojanstva žrtve.

Predmete koji mogu poslužiti kao dokaz potrebno je oduzeti u skladu sa zakonom, naročito kada postoji opasnost od njihovog nestanka ili uništenja. Takvi predmeti često sadrže simbol ili obeležja povezana s grupom mržnje, što može biti važan indikator motiva izvršenja dela. Simboli, bilo da su prikazani kroz grafite, oznake, brojeve ili druge oblike, mogu ukazivati na ideološku pozadinu krivičnog dela. Zbog toga je važno da ih nadležni organi prepoznaju i pravilno tumače, a po potrebi angažuju stručnjake za njihovu analizu (Maljević, Vujović, 2013:56). Sve navedene aktivnosti doprinose stvaranju čvrste i pouzdane dokazne osnove, koja je od ključnog značaja za dokazivanje krivičnih dela počinjenih iz mržnje, kao i za pravilno utvrđivanje njihovog motiva.

Teškoće u dokazivanju

Dokazivanje krivičnih dela motivisanih mržnjom predstavlja složen proces, pre svega zbog potrebe da se utvrdi subjektivni element, odnosno motiv izvršioca. Za razliku od drugih krivičnih dela, kod zločina mržnje nije dovoljno dokazati da je delo izvršeno, već je neophodno utvrditi da je ono učinjeno upravo zbog pripadnosti žrtve određenoj društvenoj grupi, što u praksi često predstavlja najveći izazov.

Jedna od osnovnih teškoća proizilazi iz činjenice da motiv mržnje retko biva otvoreno iskazan, zbog čega se njegovo postojanje najčešće dokazuje posredno, analizom okolnosti slučaja. Takav način dokazivanja ostavlja prostor za različita tumačenja i povećava rizik od pogrešne kvalifikacije dela, bilo u smislu nepriznavanja postojanja zločina mržnje, bilo u njegovom neopravdanom pripisivanju. Problemi u dokazivanju mogu nastati i kada izvršilac pogrešno proceni pripadnost žrtve određenoj grupi, što ne isključuje postojanje motiva mržnje, ali otežava njegovo pravno dokazivanje. Takođe, strah žrtava odigmatizacije,

otkrivanje identiteta ili dodatnih posledica često dovodi do toga da one ne prijavljuju krivična dela ili ne sarađuju u potpunosti sa nadležnim organima, što direktno utiče na prikupljanje dokaza.

Dodatnu prepreku predstavlja nedostatak poverenja između pripadnika manjinskih grupa i pravosudnih institucija. Negativna prethodna iskustva ili percepcija neefikasnosti sistema mogu obeshrabriti žrtve da prijave napade ili učestvuju u postupku, čime se otežava pravovremeno i adekvatno procesuiranje ovih dela. Na složenost dokazivanja utiče i pojava sekundarne viktimizacije, odnosno situacija u kojima žrtve, osim primarne štete prouzrokovane krivičnim delom, trpe dodatne negativne posledice usled neprimerenog postupanja institucija ili okoline. Nedovoljna obučenost nadležnih organa za prepoznavanje i procesuiranje zločina mržnje može dovesti do nerazumevanja specifičnosti ovih dela i neadekvatnog pristupa žrtvama, što dodatno produbljuje njihovo nepoverenje i otežava postupak dokazivanja (Dimovski & Kostić, 2018:117).

ZAKLJUČAK

Zločini motivisani mržnjom predstavljaju složen i višedimenzionalan društveni problem koji prevazilazi okvire klasičnog kriminaliteta, jer pored individualne štete proizvodi i šire društvene posledice. Njihova specifičnost ogleda se u motivu izvršenja, koji je usmeren prema ličnim svojstvima žrtve, čime se narušavaju osnovni principi jednakosti, tolerancije i poštovanja ljudskih prava.

Poseban značaj u suzbijanju ovih dela ima efikasno delovanje nadležnih organa, pre svega kroz pravovremeno prepoznavanje motiva mržnje i adekvatno procesuiranje učinilaca. U tom procesu ključnu ulogu ima sud, koji na osnovu izvedenih dokaza donosi konačnu odluku i utvđuje postojanje ovog motiva, uz obavezu da ga, ukoliko je dokazan, ceni kao otežavajuću okolnost. Pri tome je neophodno poštovanje načela pravičnog postupka i prava okrivljenog na odbranu.

Jedan od najvećih izazova u praksi jeste dokazivanje zločina motivisanih mržnjom, posebno zbog potrebe utvrđivanja subjektivnog elementa. Nedostatak direktnih dokaza, neprijavljivanje dela, strah žrtava i nepoverenje u institucije dodatno otežavaju ovaj proces. Upravo zbog toga, od posebnog je značaja stručan i senzibilisan pristup svih učesnika u postupku, kao i kontinuirano unapređenje njihovih znanja i veština.

Efikasno suzbijanje zločina iz mržnje zahteva ne samo adekvatnu primenu prava, već i širi društveni angažman usmeren ka prevenciji, jačanju poverenja u institucije i promovisanju tolerancije. Samo takav pristup može doprineti smanjenju ovih dela i očuvanju stabilnosti i sigurnosti društva u celini.

LITERATURA

1. Amnesty International (2013). Gospodarska kriza potiče rasizam u Europi. Dostupno na: <https://zaklada.civilnodrustvo.hr>
2. Antonović, R. D. (2025). Zločini iz mržnje počinjeni na prostoru Kosova i Metohije. Baština, 66. Dostupno na : <https://doi.org/10.5937/bastina35-57785>

3. Blažević, J., & Vasić, V. (2016). Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevski otvoreni centar.
4. Boyd, E. A., Berk, R. A., & Hamner, K. M. (1996). Motivated by hatred or prejudice: Categorization of hate-motivated crimes in two police divisions. *Law & Society Review*, 30, 819–850.
5. Chakraborti, N. (2014). Introduction and overview. In N. Chakraborti & J. Garland (Eds.), *Responding to hate crime: The case for connecting policy and research* (pp. 1–9). Bristol & Chicago: Policy Press
6. Community Research Associates. (2000). National hate crimes training curricula: Student manual. U.S. Department of Justice.
7. Craig, K. M. (2002). Examining hate-motivated aggression: A review of the social psychological literature on hate crimes as a distinct form of aggression. *Aggression and Violent Behavior*, 7, 88–102.
8. Dečković, S. (2021). Zločin iz mržnje u teoriji i praksi zemalja Zapadnog Balkana (doktorska disertacija). Univerzitet u Novom Pazaru.
9. Dimovski, D. T., & Kostić, M. P. (2018). Dokazivanje zločina mržnje. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 52(3), 1113–1129. Dostupno na : <https://doi.org/10.5937/zrpfns52-19108>
10. Filipović Lj. (2019). Krivična djela iz mržnje i krivična djela izazivanja mržnje: Komentar relevantnih zakonskih odredaba. Sarajevo: Misija OSCE u Bosni i Hercegovini
11. Grujić, Z. V. (2019). Zločini mržnje kao specifičan oblik kriminalnog ponašanja. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 85. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0350-8501/2019/0350-85011985331X.pdf>
12. King, R. D. (2007). The context of minority group threat: Race, institutions, and complying with hatecrime law. *Law & Society Review*, 41(1), 189–224
13. Kostić, I. (2000). *Kriminalistička psihologija*. Beograd: Policijska akademija.
14. Krivični zakonik Republike Srbije, 2005, čl. 54a, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i 91/201
15. Kulenović, T. (1995). Mržnja i tolerancija. *Dijalog- časopis za filozofiju i društvenu teoriju*, 112-117.
16. Lantz, B., Gladfelter, A. S., & Ruback, R. B. (2019). Stereotypical hate crimes and criminal justice processing: A multi-dataset comparison of bias crime arrest patterns by offender and victim race. *Justice Quarterly*, 36(2), 193–224
17. Maljević, A., & Vujović, S. (2013). Vodič za procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini. *Analitika – Centar za društvena istraživanja*.
https://www.analitika.ba/sites/default/files/publikacije/vodic_hatecrimes_final_final_10jan2014.pdf
18. Maljević, A., & Vujović, S. (2013). Vodič za procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Analitika – Centar za društvena istraživanja.
https://www.analitika.ba/sites/default/files/publikacije/vodic_hatecrimes_final_final_10jan2014.pdf

19. Mason, G., McCulloch, J., & Maher, J. (2016). Policing hate crime: Markers for negotiating commonground in policy implementation. *Policing & Society*, 26(6), 680–697
20. Miller, M. (2020). Cultural Stereotypes in the Media: A Comparative Analysis. *International Journal of Business Management and Visuals*
21. Nešić, M. (2018). Zločini mržnje – kriminološki aspekt (Master rad). Univerzitet u Nišu, Pravni fakultet. <https://www.prafak.ni.ac.rs/files/master-radovi/06.-ZMR-Milica-Nesic.pdf>
22. Nicević, M., & Dečković, S. (2020). Procesuiranje zločina iz mržnje u Republici Srbiji i Bosni i Hercegovini. *Bezbednost*, 62(2), 100–106
23. OSCE/ODIHR. (2010). Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. OSCE/ODIHR.
24. Pavlović, M. (2009). Specifične karakteristike učinilaca i žrtava zločina mržnje. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 3, 329
25. Perry B.,(2001). *In the Name of Hate: Understanding Hate Crimes*, Routledge.
26. Scottish Government. (2023). Hate crime strategy for Scotland. <https://www.gov.scot/publications/hate-crime-strategy-scotland/>

SUMMARY

Crimes motivated by hatred represent a complex and multidimensional social problem that goes beyond the framework of classic criminality, because in addition to individual damage, it also produces wider social consequences. Their specificity is reflected in the motive of the execution, which is directed towards the personal characteristics of the victim, which violates the basic principles of equality, tolerance and respect for human rights. The effective action of competent authorities is of particular importance in suppressing these acts, primarily through timely recognition of hate motives and adequate prosecution of the perpetrators. In that process, the court plays a key role, which, based on the presented evidence, makes the final decision and determines the existence of this motive, with the obligation to value it as an aggravating circumstance, if proven. In doing so, it is necessary to respect the principle of fair procedure and the defendant's right to defense. One of the biggest challenges in practice is proving crimes motivated by hate, especially because of the need to establish the subjective element. Lack of direct evidence, non-reporting of crimes, fear of victims and mistrust of institutions make this process even more difficult. Precisely for this reason, the professional and sensitized approach of all participants in the procedure, as well as the continuous improvement of their knowledge and skills, is of particular importance. Effective suppression of hate crimes requires not only adequate application of the law, but also broader social engagement aimed at prevention, strengthening trust in institutions and promoting tolerance. Only such an approach can contribute to reducing these crimes and preserving the stability and safety of society as a whole.